

УДК 655.4

DOI: 10.31470/2518-7600-2018-6-212-229

**FEATURES OF METHODS OF ANALYSIS
DOCUMENTARY SOURCES OF INFORMATION**

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ДОКУМЕНТНИХ
ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ**

Галина Січкаренко,
доцент, доктор історичних
наук, доцент;
E-mail: ggs_@ukr.net;
ORCID 0000-0003-3292-4681;
ID: Y-7457-2018
ДВНЗ «Переяслав-Хмельниць-
кий державний педагогічний
університет імені Григорія
Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький,
вул. Сухомлинського, 30,
Київська обл., Україна, 08401

Halyna Sichkarenko,
Associate Professor, Doctor of
Historical Sciences, Associate
Professor;
E-mail: ggs_@ukr.net;
ORCID 0000-0003-3292-4681;
ID: Y-7457-2018;
Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University; 30,
Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-
Khmelnytskyi, Kyiv region,
Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article deals with the specifics of document analysis as a method of document research. It is known that philosophical methodology supports the method of teaching, but none of the existing methodologies can offer an absolute cognitive toolkit. Each of them becomes productive within a specific field of knowledge, goals and objectives of the study. Relying on general science, interdisciplinary methods, each science, the discipline develops and applies its own methods, or makes adjustments to those that used other sciences. Scientific discipline of documentation, as a young science, requires further development of the corresponding methodology of document research.

The purpose of the article is to draw the attention of documentalists to the developed socio-humanities sciences, especially sociology, the basic requirements and rules for the application of methods of documents analysis, namely: the classical,

or traditional and formalized method, content-analysis. This will allow, if not avoid, to take into account possible mistakes in documentary research when collecting and interpreting the resulting empirical material.

It is determined that in the process of formation and development of the cycle of documentary disciplines, an arsenal of their research methods should become more and more diverse. This will be facilitated by the close link between document science and related academic disciplines. That is precisely what determines the further development and improvement of its scientific toolkit. The need to define «document-based methods» arises when practical document-research activity is considered as a kind of scientific and cognitive activity. From our point of view, in addition to the methods of historical source studies, the most approaching documentary methods, which are widely used in research, are qualitative and quantitative methods for analyzing documents used by sociologists and journalists, in particular, content analysis. Knowledge about the advantages and disadvantages of these methods will enhance the quality of document research.

Keywords: *document, scientific discipline of documentation, documentary sources of information, methodology for scientific research, qualitative method of document analysis, content analysis.*

Постановка проблеми. Документознавство, як і цикл інших документно-комунікаційних дисциплін, ще знаходиться у стадії становлення, тому його предмет, структура, методи тощо визначені ще недостатньо чітко. Серед учених-документознавців продовжуються дискусії, обмін думками щодо цих питань. Між тим, кожна наука та навчальна дисципліна потребує узгодженого означення своєї методології, методів, структури, понятійного апарату тощо. У цьому зв'язку розгляд методів документного дослідження має неабияке значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методів аналізу документів в емпіричному аспекті розробляються переважно соціологами, істориками, журналістами та представниками інших наук (Добренєков&Кравченко, 2008; Костенко&Іванов, 2003;

Методи збору інформації, 1990; Сурмин&Туленков 2000; Bryman, 2012; Crano&Brewer&Lac, 2014; Bazeley, 2014). Спеціалісти у галузі документознавчих, інформаційно-комунікаційних дисциплін обходять це увагою, хоча відносять такі методи до арсеналу своїх наук. У документознавчій літературі охарактеризовано безліч методів дослідження, однак єдності відносно їх класифікації, переліку, назв окремих методів і їх сутності поки що не досягнуто. «Проблема методів документознавства знаходиться у стані дослідження», узагальнює Г. М. Швецова-Водка (Швецова-Водка, 2009: 236).

Метою статті є звернення уваги документознавців на розроблені соціогуманітарними науками, перш за все соціологією, основні вимоги та правила застосування якісних і кількісних методів аналізу документів. *Завдання:* через розкриття специфіки використання вказаних методів при аналізі текстів, а також їх переваг і вад сприяти підвищенню якості документознавчих досліджень через уникнення та врахування можливих помилок при збиранні та інтерпретації отриманого емпіричного матеріалу.

Відомо, що вченням про метод виступає філософська методологія. Проте жодна з існуючих методологій не може пропонувати абсолютного пізнавального інструментарію. Кожна з них стає продуктивною в межах конкретної галузі знань і завдань дослідження. Спираючись на загальнонаукові, міждисциплінарні методи, кожна наука розробляє, застосовує власні методи, або вносить корективи в ті, що використовують інші науки. Документознавство, як молода наука, потребує подальшого відпрацювання відповідної методології документознавчих досліджень.

Виклад основного матеріалу. Методологія зазвичай визначається як сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, які застосовуються у пізнавальному процесі й практичній діяльності. Методологічні засоби можуть розглядатися горизонтально та вертикально. Горизонтальну структуру складають методи одного рівня, пов'язані між собою координаційними зв'язками, а вертикальну – методи, які підпорядковані один одному. Вертикальну структуру методів утворюють: загальні філософські, загальнонаукові,

загальногуманітарні, міждисциплінарні, спеціальні або специфічні методи (текстологічні, джерелознавчі та ін.). Методи мають пізнавальну силу лише тоді, коли їх адаптовано до конкретних завдань і вимог. Вибір методів документознавчих досліджень також залежить від дослідницького рівня, головні з яких два: теоретичний та емпіричний (методи спостереження, описування, якісного та кількісного аналізу тощо).

Узагальнююче поняття «документознавчий метод» мусить об'єднувати в собі конкретні прийоми, у тому числі способи та операції, вивчення системи документальних комунікацій. Необхідність визначення «документознавчих методів» виникає в тому разі, коли практична документознавча діяльність розглядається як різновид науково-пізнавальної діяльності, оскільки будь-яка пізнавальна діяльність застосовує певні методи пізнання об'єктивної реальності.

Документознавство використовує різні методи наукового пізнання. Всю їх сукупність зазвичай поділяють на кілька рівнів. При цьому, різні автори наводять різну кількість методів і різні рівні (Швецова-Водка, 2008: 237). С. Г. Кулешов зазначає, що всі методи конкретних документознавчих досліджень не є особливими методами, що є характерними тільки для документознавства, але, враховуючи специфіку застосування того чи іншого методу загальнонаукового або спеціального методу в дослідженнях з документознавства, можна трактувати їх як спеціальні методи документознавства (або документології) (Кулешов, 2000: 87-90). При тому, специфіка «застосування того чи іншого методу загальнонаукового або спеціального методу в дослідженнях з документознавства» не прописується. Між тим, документознавець має чітко уявляти пізнавальні можливості, плюси та мінуси кожного методу.

З нашої точки зору, база конкретних методичних прийомів у діяльності документознавців досить обмежена, адже вона, по-перше, має відповідати необхідним вимогам, по-друге, мати реальні можливості їх здійснення, по-третє, дослідники мають бути обізнаними з теорії та практики проведення аналізу документів тим чи іншим методом.

Значна частина труднощів, які виникають у процесі документознавчого емпіричного дослідження виникають через те, що проводяться без попереднього теоретичного аналізу предмета дослідження, отже, науковець воліє отримати відповіді на непоставлені питання. Коли автор, не провівши попереднього теоретичного аналізу, відразу приступає до емпіричного збору інформації тим чи іншим методом, він не зможе об'єктивно і всебічно проаналізувати результати дослідження, а лише подати хаотично отримані данні. Результати тієї роботи сумнівні, з точки зору наукового обґрунтування. При відсутності попереднього теоретичного аналізу об'єкта дослідження автор стикається з багатьма конкретними проблемами практично на всіх етапах емпіричного дослідження. Уникнути їх просто, якщо знати, що емпіричне дослідження є лише збором первинного (необробленого, неузагальненого) матеріалу для подальшого аналізу, що саме по собі (без цілеспрямованого структурування та осмислення) навряд чи здатне приносити нове знання і розібратися в суті явища чи процесу.

Аналіз документів може виступати в ролі як єдиного, головного, тік і додаткового методу пізнання. Починати варто з консультації з експертами (інтерв'ю) з проблеми, що досліджується, далі переходити до аналізу літератури або відомчої документації, потім до опитування працівників і т. ін. Так, аналіз документів дозволяє оперативно, без значних витрат отримати фактологічні дані про підприємство. Проте, варто пам'ятати про обмеження, пов'язані з якістю такої інформації. Облікова і звітна інформація не завжди буває достовірною і потребує перевірки іншими методами (спостереження, опитування). Крім того, цілі створення документів переважно не збігаються із завданнями дослідження, яке проводиться, тому інформація, що міститься в документах, має перероблятися, переосмислюватися.

Перш ніж планувати емпіричне дослідження, документознавець має усвідомлювати, що, з одного боку, це досить трудомістка робота, а з іншого – отримана інформація носить доволі обмежений характер. Щоб повною мірою оцінити і порівняти потребу в бажаній інформації з витратами на емпіричне дослідження, необхідна попередня аналітична

робота. Це називається підготовкою проекту дослідження.

До типових помилок методу аналізу документів можна віднести:

- дослідник використовує документну інформацію як первинну інформацію, не проводячи попередній її аналіз, не перевіряючи справжність, достовірність, авторство документа, призначення інформації;
- аналіз документів проводиться без попереднього плану та програми дослідження;
- вибрані для аналізу документи мають схожість з темою дослідження лише за назвою;
- категорії аналізу не зіставлені зі смисловим змістом і мовою тексту документів, в одну категорію аналізу потрапляють істотно різні смислові одиниці тексту тощо (Добреньков&Кравченко, 2008: 567-568).

Застосування методу аналізу документів передбачає дотримання таких вимог: визначення виду, форми документа, який підлягає аналізу; з'ясування загальної ситуації на момент створення документа, обставин його виникнення, історичного і соціального контексту; відмежування описів, певних подій від їх оцінок; встановлення надійності документа; добір найбільш адекватного методу отримання первинних даних та їх аналізу, а також визнання того, що офіційні документи надійніші за неофіційні, особисті - за безособові, первинні - за вторинні. При аналізі документів важливе значення має мотивація створення документів. Виділяються спровоковані та неспровоковані документи. Прикладом спровокованих можуть бути твори, нариси, відгуки. Неспровокованих - особисті документи, створені за ініціативою їх авторів: листи в органи управління чи ЗМІ, приватне листування, щоденники тощо. Використання тих чи інших методів має відбуватись при дотриманні вихідних принципів методології дослідження. Серед них, зокрема, при дослідженні управлінських документів – принцип історизму, об'єктивності, усебічності, цілісності.

Дослідник починає процес пізнання об'єкта із зовнішнього його опису, фіксації окремих його властивостей, сторін. Потім заглиблюється в зміст об'єкта, пояснює його

властивості, об'єднує знання про окремі сторони предмета в єдину, цілісну систему, теорію, що має внутрішню логічну структуру. Необхідне коло документних джерел визначається проблемою, предметом і завданням дослідження, а також організаційними можливостями й обізнаністю дослідника. Так, в установах і організаціях пріоритетними джерелами інформації є внутрішній та зовнішній документообіг, регіональна та галузева статистика, дані відомчого поточного обліку, плани, звіти тощо.

Найбільш широко використовуються класичні, або традиційні, методи аналізу документів і формалізований метод - контент-аналіз. Ці методи поєднують як об'єкт, так і мета дослідження. Традиційні методи вважаються якісними, а контент-аналіз - кількісним методом, який є об'єктивнішим, ніж історичний чи літературний методи. Проте сьогодні ті методи у чистому вигляді часто не існують. Усе більше у класичних методах застосовується різноманітна квантифікація, а контент-аналіз є вже не суто кількісним, а радше кількісно-якісним методом. Хоча різні методи зберігають багато особливостей.

Класичні, традиційні методи аналізу - це сукупність операцій, яка дозволяє інтерпретувати текст через ретельне вивчення документа. Інтерпретація тексту в ході будь-якого традиційного аналізу дозволяє проникнути в його сутність і виявити те, що цікавить дослідника, глибинні замисли та мотиви комунікатора, очікуваний ефект від повідомлення, особливості історичного моменту його створення тощо. До видів класичного методу відносяться: журналістський аналіз тексту, біографічний, історичний, літературний, лінгвістичний методи. Крім того, існують психологічний, юридичний, соціологічний методи класичного аналізу документів тощо. У цілому, класичні методи аналізу дуже схожі між собою. Проте традиційні методи мають таку ваду, як суб'єктивізм. Інтерпретація документа повністю залежить від установок, досвіду, інтуїції, рівня культури дослідника. Тому часто-густо в дослідженнях традиційними методами, які робляться різними авторами з однією метою і тих же документів, висновки можуть досить різнитися. Подолати цю ваду, зробити висновки більш

об'єктивними і переконливими дає формалізований метод вивчення документів - контент-аналіз.

Формалізований метод аналізу, або контент-аналіз (англ. Content analysis - аналіз змісту) - це якісно-кількісний метод вивчення документів, який характеризується об'єктивністю висновків, строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів. Виділяють два основних типи контент-аналізу: кількісний і якісний. Якщо кількісний аналіз націлений на виявлення частоти окремих тем, слів або символів, що містяться у тексті, то якісний аналіз пов'язаний з фіксуванням нетривіальних висловлювань, мовних інтонацій з розумінням цінності змісту повідомлення. Під текстами в контент-аналізі розуміють книги, есе, інтерв'ю, дискусії, заголовки статей і самі статті, історичні документи, щоденники, мови виступів, рекламні тексти і т. ін. У контент-аналізі головний інтерес полягає не в характеристиках змісту, а у позамовній реальності, що за ним стоїть: особистих характеристиках автора тексту, поставлених їм цілях, характеристиках адресата, подій суспільного життя та ін.

Цей метод може використовуватись як основний метод дослідження (наприклад, при дослідженні політичної спрямованості газети), у поєднанні з іншими методами (наприклад, у дослідженні ефективності функціонування ЗМІ), а також як допоміжний або контрольний. Об'єктом контент-аналізу можуть бути екземпляри книг, плакатів, листівок, номери газет, фільми, публічні виступи, теле- і радіопередачі, громадські та особисті документи, журналістські інтерв'ю, відповіді на відкриті запитання анкет та ін. Вони складають те, що називається вибіркою, – ту частину текстів, які є достатніми для аналізу всього масиву. Роль одиниць аналізу може виконувати що завгодно: теми і проблеми, пропозиції, образи, ідеологеми, метафори, приклади й аналогії, каламбури, алітерації, міфологеми та багато іншого.

Як і інші методи, контент-аналіз використовується не сам по собі, а в складі дослідницького проекту, для якого складена наукова програма, де визначені цілі, завдання, проблема, об'єкт, теоретична модель і предмет дослідження, висунуті гіпотези,

очікувані результати тощо. Дослідник має осмислити та прописати всі етапи застосування методу: об'єкт, одиниці аналізу (спостереження), статистичний метод аналізу даних і т. ін. Контент-аналіз дозволяє виявити в документі те, що вислизає від поверхневого погляду при традиційному вивченні. Він дозволяє вписати зміст документа в соціальний контекст, осмислити його одночасно і як прояв, і як оцінку соціального життя. Вибір об'єкта й одиниць аналізу – чи не найскладніші кроки на цьому шляху.

Прийнято вважати, що контент-аналіз складається з трьох основних етапів:

- виділяються одиниці аналізу, які потім зводяться в категорії аналізу і переводяться в машинозчитуваний вид;
- проводиться підрахунок частотних розподілів, застосовується математичний апарат для виявлення взаємозв'язків одиниць аналізу;
- здійснюється інтерпретація отриманих результатів.

Вибір одиниць аналізу залежить від програми, тобто об'єкта, предмета, мети, завдань і гіпотез дослідження. Обов'язкова умова: одиниці аналізу повинні бути однаковими, тоді дослідник отримає чіткі статистичні показники. Домагаються такої одноманітності завдяки стандартизації процедури аналізу тексту, яка, усуваючи суб'єктивні зміщення, розкриває свої можливості при достатньо великих масивах текстів. Одиниці аналізу повинні легко і по можливості однозначно ідентифікуватися в тексті. Тоді підрахунок не представить труднощів, а інтерпретація результатів буде однозначною та об'єктивною. Завдання дослідника: за зовнішніми ознаками (окремими словами або фразами) розпізнати соціальне явище, що ховається в глибині. Слова, обрані для підрахунку, повинні мати розпізнавальну силу, виступати діагностичним інструментом. Це вже якісний підхід.

Обґрунтування повноти обсягу виділених смислових одиниць аналізу має здійснюватися методом «снігової кулі». Це робиться в такий спосіб. Спочатку виділяються всі смислові одиниці з першого аналізованого тексту, далі з другого тексту – ті ж самі та плюс додаткові, що раніше не зустрічались, з третього документа – ті ж, що вже зустрічались у двох

попередніх, плюс додаткові і т. п. Після вивчення 3-5 текстів, в яких вже не попадається жодної нової одиниці, раніше фіксованих у попередніх документах, можна вважати що «поле» смислових одиниць аналізу з досліджуваного масиву вичерпано.

Контроль на обґрунтованість змісту смислових одиниць необхідно проводити за допомогою суддів, експертів. Фахівці в цій галузі обговорюють, наскільки запропоновані якісні одиниці відповідають поставленим завданням. Обґрунтованість перевіряється за незалежним критерієм. Наприклад, дані контент-аналізу щоденників або творів учнів з метою виявлення їх схильності до професій вибірково перевіряються шляхом опитувань, тестів або за даними спостережень.

За допомогою категорій аналізу виділяють концептуальні зв'язку, моделі, мікропроблеми, тематичні поля. Як приклад можна привести вивчення посадових інструкцій на підприємстві. Так, зміст інструкції як нормативного документа, який координує взаємодію людей, має забезпечувати чітку регламентацію ролевих позицій. Чим вона повніше, тим ефективніше взаємодія і відносини людей. Ключовим тут є поняття «регламентація». Основні сторони виробничої діяльності, що підлягають регламентації, складають її предметний зміст, що визначаються як «категорії регламентації»:

- місце посади в структурі організації;
- основні цілі діяльності осіб, що займають дану посаду;
- кваліфікаційні вимоги;
- обов'язки працівників;
- підпорядкованість і права;
- відповідальність. Завдяки цьому з'являється можливість розчленувати текст на смислові блоки по названих шести категоріях, і по кожній з них зробити стандартизований висновок про наявність чи відсутність в тексті даної категорії.

Одиницею підрахунку виступив фрагмент тексту, що містить згадувані категорії та характеристику її змісту (незалежно від повноти і точності цієї характеристики) (Добренєков&Кравченко, 2008: 572-573). На цьому

узагальненому рівні аналізу тексту можна відрізнити більш повну і чітку інструкцію від поверхневої і фрагментарної. Тоді висновок про якість інструкції буде аргументованим.

Важливо зазначити, що хоча в природі контент-аналізу немає ніяких обмежень і його можна застосовувати до окремого тексту, проте, статистичні закономірності виявляються більш чітко у великій за обсягом вибірці. Переважно контент-аналіз використовується в компаративних, тобто історико-порівняльних, цілях. Він особливо потужний, коли розкриває не одномоментні зрізи, а динаміку змін. У ході процедури формалізації і квантифікації тексту у стандартному контент-аналізі зміст розчленується і підраховується кількість згадок одиниць аналізу, які визначив дослідник (це якісний момент у контент-аналізі). Отже, контент-аналіз відрізняється від інших методів: об'єктивністю, строгістю, системним підходом, квантифікацією об'єкта дослідження.

Крім того, контент-аналіз принципово відділяє інструмент від дослідника. Інструмент-методика створюється спеціально, вона існує самостійно як інструкція, як керівництво з аналізу для всякого (другого, третього) дослідника, котрий у ході аналізу дійде тих самих висновків. Аналіз змісту можна відтворити, він емпіричний, експериментальний. Об'єктивність аналізу є найбільше досягнення цього методу, через те все більше вчених застосовують цей трудомісткий спосіб дослідження документів. Метод також застосовується при вивченні відео- та аудіоматеріалу, де одиницями аналізу стають графічна складова, тексти, що його супроводжують, метраж аудіо, обсяг ефірного часу, час доби в який матеріал транслюється. Цим методом можна вивчати промови політиків, програми партій і громадських рухів, відеоматеріали масових заходів, з'їздів і мітингів тощо. Обов'язковою умовою для контент-аналізу є фіксація матеріалу на матеріальному носії.

Підсумовуючи, можна сказати, що контент-аналіз посідає особливе місце в системі методів вивчення документів. Він вигідно відрізняється від інших методів своєю об'єктивністю і систематичністю. Слабкими сторонами контент-аналізу є те, що не відрізняються напівтони у документі, і те, що чим менший об'єкт аналізу, тим менш ґрунтовні його висновки. До

того ж він не призначений для аналізу унікальних текстів, художніх творів, вимагає значних затрат часу і зусиль, а також надає досить спрощене відображення соціальної реальності. Крім того, для проведення контент-аналізу бажане знання спеціальних комп'ютерних програм (RapidMiner, TeleportPro, Yoshikoder, Dedoose тощо).

Загалом метод аналізу документів має специфічні особливості, свої плюси і мінуси, які повинен враховувати кожен дослідник при його використанні у своїх дослідженнях. Узагальнюючи матеріал, який наводять дослідники (Добренєков& Кравченко, 2008; Костенко& Іванов, 2003; Методи збору інформації, 1990; Сурмин&Туленков 2000; Bryman, 2012; Crano, Brewer, Lac, 2014; Bazeley, 2016), можна виділити основні переваги та недоліки методу аналізу документів. До основних переваг відноситься наступне.

1. Висока економічність по трудових витратах і фінансів.
2. Використання офіційних документів дозволяє отримати об'єктивну інформацію.
3. Висока оперативність методу, що дозволяє швидко отримувати фактографічні відомості про події та явища в суспільному житті.
4. Має можливість отримання інформації про минулі події, які не піддаються спостереженню та іншим методам.
5. Процес дослідження істотно не впливає на об'єкт дослідження. Таким чином, знімається проблема, що є актуальною для інших методів дослідження, а саме вплив суб'єкта на об'єкт.
6. Офіційні документи для традиційного та контент-аналізу легкодоступні, тому що офіційна громадська документація часто публікується в газетах, журналах, також доступ до неї можна отримати в бібліотеках, архівах, інтернеті тощо.
7. Процес проведення контент-аналізу аудіовізуальних засобів масової інформації полегшується за допомогою сучасних засобів записуючого аудіо- та відеообладнання.
8. Документи, на відміну від респондентів, «приспосовуватися» до дослідника не можуть. Більшість документів, що аналізуються, створюються незалежно від науковця. Лише в рідкісних випадках автор документа може

заздалегідь припускати, що його документ буде підлягати спеціальному науковому аналізу.

До загальних недоліків методу аналізу документів відноситься наступне.

1. Найчастіше кількість інформації, що стосується досліджуваної проблеми досить обмежена, недостатньо висвітлена, зокрема, у ЗМІ.

2. Частина інформації у документах, стає застарілою на час дослідження.

3. Не завжди можна впевнитися в якості облікової та звітної інформації, що вимагає перевірки і контролю через опитування, спостереження тощо.

4. Найчастіше мета створення документа не збігається із завданнями, які розв'язуються дослідником. Це призводить до того, що відомості, які містяться в документах, потрібно переробляти і переосмислювати.

5. Проведення контент-аналізу вимагає від вченого набагато більше креативності й уяви, ніж більшість інших методів дослідження.

6. Частина офіційної документації є конфіденційною, аж до повної секретності, що ускладнює роботу з даною інформацією.

7. До письмового документу не можна нічого додати, або уточнити.

8. У зв'язку з тим, що в документальних джерелах зафіксована інформація про соціальні явища, які вже відбулися, то отримані дані можуть бути віднесені лише до того часу, коли вони були зібрані.

9. Статистичні документи часто мають абстрактний характер. Адже викладені в них показники наведені незалежно від багатьох умов, подій, явищ, які відбувались в той час.

10. Проблема достовірності. Документи можуть стати джерелом необхідних відомостей про досліджуваний об'єкт тільки тоді, коли документознавцем оцінена надійність наведеної інформації. При оцінці надійності документних даних необхідно враховувати ряд обставин:

– офіційні документи переважно є більш надійними, ніж неофіційні;

- особисті документи (характеристики, картки індивідуального обліку, анкети тощо) є більш надійними, ніж безособові (дані преси, протоколи зборів, засідань і т. ін.);
- підвищену надійність мають документи юридичного характеру (постанова суду, нотаріально завірени дані тощо), а також ті документи, які піддаються фінансовому контролю (відомості про вироблену продукцію, заробітну плату і т. ін.);
- необхідно враховувати, що деякі особисті документи (автобіографії, спогади тощо) мають тенденційний, суб'єктивний характер. Слід з'ясувати, яким наміром керувався укладач документа, що допоможе виявити навмисні чи мимовільні викривлення.

Висновки. Таким чином, стає зрозумілим, що у процесі становлення та розвитку циклу документознавчих дисциплін, усе більш повнішим і різноманітнішим має ставати арсенал їх методів дослідження. Цьому сприятиме тісний зв'язок документознавства зі спорідненими науковими дисциплінами. Саме це, на наш погляд, визначатиме подальше вдосконалення його наукового інструментарію. Зазначене виступає завданням подальших наукових розвідок. Найбільш наближеними до документознавчих методів, які мають широко застосовуватись під час досліджень, з нашої точки зору, виступають якісні та кількісні методи аналізу документів, які використовують переважно соціологи та журналісти, зокрема, контент-аналіз. Знання про специфіку, переваги та вади розглянутих методів сприятимуть підвищенню якості документознавчих досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Добренев В. И., Кравченко А. И. Методы социологического исследования: Учебник. Москва: ИНФА-М. 2008. 768 с.
2. Костенко Н., Иванов В. Досвід контент-аналізу. Моделі та практики. Київ: Центр вільної преси, 2003. 141 с.
3. Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи. Київ: УНДІАСД, 2000. 162 с.
4. Методы сбора информации в социологических исследованиях. Кн. 2 / Отв. ред. В. Г. Андреев, О. М. Маслова. Москва: Наука, 1990. 227 с.

5. Сурмин Ю. П., Туленков Н. В. Методология и методы социологических исследований: Учебное пособие. Киев: МАУП, 2000. 304 с.
6. Швецова-Водка Г. М. Общая теория документа и книги: учеб. пос. Київ: Знання, 2009. 487 с.
7. Bryman Alan. Social Research Methods 4th edition. Oxford University Press, 2012. 808 p.
8. Crano Willam D., Brewer Marilynn B., Lac Andrew. Principles and Methods of Social Research. 3rd ed. Routledge, 2014. 504 p.
9. Bazeley P. Qualitative Data Analysis: Practical Strategies SAGE Publications Ltd, 2016. 474 p.

REFERENCES

1. Dobrenkov, V. Y., Kravchenko, A. Y. (2008). *Metody sotsyolohycheskoho yssledovanyia* [Methods of sociological research]: Uchebnyk. Moskva: YNFA-M. [in RF].
2. Kostenko, N., Ivanov, V. (2003). *Dosvid kontent-analizu. Modeli ta praktyky* [Experience in content analysis. Models and practices]. Kyiv: Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].
3. Kuleshov, S. H. (2000). *Dokumentoznavstvo: Istoriia. Teoretychni osnovy* [Document Science: History. Theoretical foundations]. Kyiv: UNDIASD. [in Ukrainian].
4. Andreenkov, V. H. (Ed.). (1990). *Metody sbora ynformatsyy v sotsyolohycheskykh yssledovanyiakh* [Methods of collecting information in sociological research]. Kn. 2. Moskva: Nauka [in RF].
5. Surmyn, Yu. P., Tulenkov, N. V. (2000). *Metodolohyia y metody sotsyolohycheskykh yssledovanyi: Uchebnoe posobyie* [Methodology and methods of sociological research]. Kyev: MAUPe [in Ukrainian].
6. Shvetsova-Vodka, H. M. (2009). *Obshchaia teoriia dokumenta y knyhy: ucheb. pos.* [General theory of the document and the book]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається специфіка аналізу документів як методу документознавчих досліджень. Відомо, що вченням

про метод виступає філософська методологія, проте жодна з існуючих методологій не може пропонувати абсолютного пізнавального інструментарію. Кожна з них стає продуктивною в межах конкретної галузі знань, мети та завдань дослідження. Спираючись на загальнонаукові, міждисциплінарні методи, кожна наука, навчальна дисципліна розробляє, застосовує власні методи, або вносить корективи в ті, що використовують інші науки. Документознавство, як молода наука, потребує подальшого відпрацювання відповідної методології документознавчих досліджень.

Метою статті є звернення уваги документознавців на розроблені соціогуманітарними науками, перш за все соціологією, основні вимоги та правила застосування методів аналізу документів, а саме: класичних, або традиційних і формалізованого методу – контент-аналізу. Це дозволить якщо не уникнути, то врахувати можливі помилки в документознавчих дослідженнях при збиранні й інтерпретації отриманого емпіричного матеріалу.

Визначається, що у процесі становлення та розвитку циклу документознавчих дисциплін усе більш повнішим і різноманітнішим має ставати арсенал їх методів дослідження. Цьому сприятиме тісний зв'язок документознавства зі спорідненими науками та навчальними дисциплінами. Саме це визначатиме подальший розвиток і вдосконалення його наукового інструментарію. Необхідність визначення «документознавчих методів» виникає в тому разі, коли практична документознавча діяльність розглядається як різновид науково-пізнавальної діяльності. Найбільш наближеними до документознавчих методів, які мають широко застосовуватись під час досліджень, з нашої точки зору, поряд з методами історичного джерелознавства, виступають якісні та кількісні методи аналізу документів, які застосовують соціологи та журналісти, зокрема, контент-аналіз. Знання про переваги та вади розглянутих методів сприятимуть підвищенню якості документознавчих досліджень.

Ключові слова: документ, документознавство, документні джерела інформації, методи дослідження, якісний метод аналізу документів, контент-аналіз.

АННОТАЦІЯ

В статье рассматривается специфика анализа документов как метода документоведческих исследований. Известно, что учением про метод выступает философская методология, но ни одна из существующих методологий не может предложить абсолютный познавательный инструментарий. Каждая из них становится продуктивной в границах конкретной области знаний, целей и задач исследования. Опираясь на общенаучные, междисциплинарные методы, каждая наука, учебная дисциплина развивается, применяет свои собственные методы или корректирует те, которые используют другие науки. Документация, как молодая наука, требует дальнейшего развития соответствующей методологии исследования документов.

Цель статьи - привлечь внимание исследователей к разработанным социально-гуманитарными науками, особенно социологией, основным требованиям и правилам применения методов анализа документов, а именно: классическому, традиционному и формализованному методу – контент-анализу. Это позволит, если не избежать, то учитывать возможные ошибки в документном исследовании при сборе и интерпретации полученного эмпирического материала.

Установлено, что в процессе формирования и развития цикла документоведческих дисциплин арсенал их исследовательских методов должен становиться все более полным и разнообразным. Этому будет способствовать тесная связь документоведения со смежными науками и учебными дисциплинами. Именно это и определяет дальнейшее развитие и совершенствование его научного инструментария. Необходимость определения «документоведческих методов» возникает, когда практическая документоведческая деятельность рассматривается как разновидность научно-познавательной деятельности. С нашей точки зрения, наиболее близки к документоведческим методам, которые должны широко применяться во время исследований, рядом с методами исторического источниковедения выступают качественными и количественными методами анализа

документов, которые используют социологи и журналисты, в частности, контент-анализ. Знание преимуществ и недостатков этих методов повысит качество документоведческих исследований.

Ключевые слова: документ, документоведение, документные источники информации, методы исследования, качественный метод анализа документов, контент-анализ.

Надійшла до редакції: 21.09.2018 р.

Прийнята до друку: 02.11.2018 р.